

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-6-82-40>

УДК 331.5.024.5

Бондаревська К.В., Яцентюк Н.Р.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОГО РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У статті проаналізовано проблеми формування і розвитку молодіжного сегменту ринку праці, розглянуто специфіку функціонування та сучасні тенденції в його сегментації та структурі робочої сили. Досліджено регіональні особливості та демографічні тенденції зайнятості молоді. Визначено пріоритетні напрямки регулювання молодіжного сегменту ринку праці України. Актуальність теми дослідження впливає із скрутного становища молодих осіб на ринку праці. Високі показники молодіжного безробіття негативно впливають не тільки на матеріальний стан та соціалізацію молоді, а й гальмують соціально-економічний розвиток регіону. В результаті чого знижується рівень життя населення, а в першу чергу молоді. Зайнятість молодого населення та його активність безпосередньо впливає на економічний потенціал регіону, визначає майбутнє становище ділової активності населення області та рівень її соціального розвитку.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість, молодіжний ринок праці, молодь, державна політика зайнятості.

Bondarevska Kseniia, Yatsentiuk Nazar

Oles Honchar Dnipro National University

CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE YOUTH LABOR MARKET IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Summary. The article analyzes the problems of formation and development of the youth segment of the labor market, the specifics of functioning and modern tendencies in its segmentation and structure are considered labor force. Regional features and demographic trends of youth employment are studied. The priority directions of regulation of the youth segment of the labor market of Ukraine are determined. The relevance of the research topic stems from the difficult situation of young people in the regional labor market. High youth unemployment has a negative impact not only on the financial situation and socialization of young people, but also hampers the socio-economic development of the region. As a result, the living standards of the population, especially young people, are declining. Employment of the young population and its activity directly affects the economic potential of the region, determines the future position of business activity of the population of the region and the level of its social development. Modern challenges of the national economy require intensification research on the formation and development of the youth segment of the labor market and establishing on this basis the priority areas of its regulation and minimization of such negative socio-economic consequences as non-use of labor and creative potential of youth, the problem of illegal labor migration of Ukrainian citizens abroad state, internal labor migration and shadow employment, low social level security and others. In economics, there are different segments of the labor market, depending from the criteria by which they are classified. One of such signs is age structure carriers of labor. It is on this basis that the general labor market is distinguished youth spectrum. The young population is the most promising and unpredictable resource on labor market. She is the bearer of the latest knowledge of science and technology, generator of innovative and creative ideas. And if you use this resource rationally in the economy – a positive result will make itself felt. The level of employment is extremely important for each country. Ago that it is in the process of labor activity that human potential is realized and all public goods are created. After all, the welfare of the population is directly dependent from the level of employment, the more people are engaged in socially useful work, the more consumer goods are produced in the country.

Keywords: labor market, employment, youth labor market, youth, state employment policy.

Постановка проблеми. Порушення рівноваги на ринку праці, що спричиняє зростання рівня безробіття молоді, – одна з найбільших проблем у структурі сучасної національної економіки. Невикористаний трудовий потенціал має вирішальне значення як для України, так і для інших держав, що розвиваються, зі значним відсотком молоді в структурі населення. Саме молодь є стратегічним ресурсом суспільства, який визначає масштаби й темпи соціально-економічного і технічного прогресу, забезпечує політичне, економічне та соціальне майбутнє країни. Розв'язання проблеми зайнятості молоді, зокрема в Україні, повинно бути одним з основних завдань держави й суспільства. Подолання диспропор-

цій молодіжного сегмента ринку праці зможе не лише поліпшити соціально-економічний клімат у державі, а й виконати такі важливі соціально-економічні функції, як допомога малозахищеній частині населення, особливо молоді, припинення відтоку кращих молодих кадрів за кордон, забезпечення подальшого економічного та наукового зростання всіх секторів виробництва в країні. Наразі Україна, як усі цивілізовані країни, визнає розвиток освіти однією з головних функцій держави і пріоритетною сферою соціально-економічного, інтелектуального, духовного й культурного розвитку. Молода людина з вищою освітою є більш конкурентоспроможною на ринку праці, вона володіє необхідним потенціалом, реалізація

якого найближчим часом може істотно поліпшити економічне, соціальне становище суспільства і відродити національно-духовні надбання держави. Це посилює **актуальність дослідження** сучасних проблем молодіжного сегмента ринку праці та потребує формування концептуально нової теорії, спрямованої на поліпшення кількісних і якісних характеристик людського капіталу, активізацію інвестування у відкриття нових робочих місць, у сферу освіти та підвищення життєвого рівня населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У провідних вітчизняних та зарубіжних часописах неодноразово порушувалося питання молодіжного ринку праці. Потрібно віддати належне дослідженням таких учених, як Дж. Саймон, С. Кастл, М. Тоффлер, Д. Богиня, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Грищенко, В. Врублевський, які досліджують загальні питання відтворення зайнятості; функціонування молодіжного ринку праці; особливості молодіжного безробіття в ринковому середовищі національної економіки.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз сучасних досліджень і публікацій засвідчує, що світова спільнота постійно і цілеспрямовано розробляє програми молодіжної політики. Особливу роль виконує Організація Об'єднаних Націй (ООН), яка кожні два роки випускає Світовий звіт із молодіжних питань. Починаючи з XXI ст. цей процес суттєво активізувався через роботу міжнародних інститутів, які постійно вдосконалюють стратегію молодіжної політики. Таким чином, стан молодіжного сегмента ринку праці є досить актуальною проблемою для сучасної національної економіки і потребує, по-перше, детального аналізу можливостей його рівноваги й, по-друге, вдосконалення процесу його регулювання державою щодо зменшення молодіжного безробіття в майбутньому.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Головною метою цієї роботи є дослідження специфіки (особливостей) сучасного молодіжного ринку праці та узагальнення економічних чинників, що впливають на його рівновагу.

Виклад основного матеріалу. Ринок праці вважається найважливішою складовою й особливою підсистемою загальної структури національної ринкової економіки, що виконує організаційні, економічні та соціальні функції. Водночас цей ринок створює механізм саморегулювання через попит і пропозиції праці, ціну праці та конкуренцію. Порушення рівноваги на ринку праці призводить до соціально-економічної ситуації в суспільстві, за якої частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю й отримання заробітної плати як джерела існування. Хоча безробіття сприяє трудовій дисциплінованості та активності працюючого населення, але водночас – це негативне явище, соціально-економічні втрати від якого настільки значні, що в усьому світі докладається багато зусиль до його мінімізації. Однак жодній країні не вдається повністю ліквідувати безробіття. Така ситуація обумовлена переважанням пропозиції праці над попитом на неї. В Україні впродовж становлення та розвитку ринкової економіки простежуються серйозні зміни на ринку праці, пов'язані зі стрімким підвищенням попиту на кваліфіковану робочу

силу та розбалансуванням попиту і пропозиції на працю для більшості професій, що особливо загострює проблему безробіття серед молоді. Зокрема, від неможливості знайти пристойне робоче місце більшою мірою страждає молодь, тобто частина населення працездатного віку до 35 років. Найскладніша ж ситуація у віковій підгрупі 15–24 роки, а це в більшості студенти та випускники навчальних закладів.

Наразі посилюється бажання молоді емігрувати за кордон взагалі чи на певний термін. Через це спостерігається відтік звичай кращів фахівців з України. Бажання отримувати більш високі прибутки змушує молодь шукати шляхи своєї професійної реалізації в інших державах, які можуть запропонувати кращі умови. За даними представництва ООН в Україні, кожний п'ятий українець є потенційним мігрантом і хотів би виїхати з населеного пункту, в якому живе. За результатами дослідження Міжнародної організації з міграції (МОМ), від 2 до 7 млн трудових мігрантів з України перебувають за кордоном. За підсумками 2017 року, зважаючи на складну ситуацію, з України можуть виїхати близько мільйона людей. Половина українських мігрантів – молоді люди віком до 35 років [1]. Тому особливо значущими для виправлення ситуації, яка склалася, повинні бути засоби з підвищення привабливості власного ринку праці та збільшення кількості робочих місць. Експерти прогнозують, якщо в Україні реалізуються ефективні програми, розроблені урядом, короткострокова міграція зменшиться, а довгострокова не зросте. Водночас аналіз соціально-економічних проблем, ціннісних орієнтацій та спонукальних мотивів до різних моделей поведінки на ринку праці дає змогу не лише вивчити ситуацію на ньому та виробити механізми і важелі впливу, але й закладе базис для з'ясування передумов підвищення якості людського капіталу та конкурентоспроможності робочої сили як новітнього чинника економічного розвитку й національної конкурентоспроможності. Зазначимо, що розв'язання проблеми рівноваги молодіжного сегмента ринку праці можливе лише шляхом поєднання зусиль державного регулювання, громадських інститутів, сім'ї і суспільства в цілому. Так, у січні 2013 року набрав чинності Закон України «Про зайнятість населення», згідно з яким студентам, котрі здобули професії освітньо-кваліфікаційних рівнів «кваліфікований робітник», «молодший спеціаліст», «бакалавр», «спеціаліст» і продовжують навчатися на наступному кваліфікаційному рівні, надано право проходити стажування за спеціальністю [3]. Позитивним для молодої людини є запис про проходження стажування до трудової книжки. Доцільно, щоб таке стажування було не тільки безплатним, але й оплачувалося хоча б мінімально. На думку експертів, термін для стажування повинен бути оптимальним, аби опанувати мінімальні навички і показати роботодавцю свої знання, ділові якості й отримати постійне місце роботи у цього ж роботодавця. Згідно із Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», державну підтримку отримують молоді спеціалісти, які вирішили працювати на селі. Але реалії сучасної життєдіяльності сільського населення вимагають від усіх суб'єктів творчих нестандартних підходів

до організації нових робочих місць. Так, світовий та європейських досвід доводить, що нові робочі місця у сільській місцевості створюються завдяки вдосконаленню структури зайнятості. Зокрема, диверсифікації структури виробництва господарюючими суб'єктами, розвитку неаграрних видів діяльності. Це може бути технічний сервіс для агропромислового комплексу, харчової та переробної промисловості. А також розвиток галузей не аграрної сільської зайнятості: агротуризм, виробництво енергії на основі відновлювальних джерел, діяльність у сфері культури, мистецтва та національно-етнічної спадщини, упорядкування земельних угідь та покращення ландшафтів, розвиток соціальних послуг та надання послуг через використання Інтернету [6, с. 91]. Значну кількість робочих місць можна створити за рахунок фермерських господарств та сільськогосподарських кооперативів; надання пільгового оподаткування новоствореним підприємствам для кращого їх становлення на ринку; заохочення працевлаштованих до найму молодих фахівців; поліпшення практичної підготовки студентів при навчанні, щоб підвищити їх рівень володіння обраною спеціальністю. Сьогодні є можливість більш ефективно розв'язувати завдання щодо працевлаштування молоді за допомогою системи економічного стимулювання підприємств, установ і організацій шляхом розроблення та запровадження механізму заохочення роботодавців щодо зарахування на роботу або стажування випускників навчальних закладів, надання молоді першого робочого місця та його фінансового забезпечення. Фінансова криза сприяла звуженню перспектив ринку праці для молодих осіб. Багато хто з них змушений перебувати у стані тривалого безробіття з самого початку виходу на ринок праці. Така ситуація ніколи не спостерігалась під час попередніх циклічних спадів. У 2018 р. у розвинених країнах близько 35 % усіх безробітних молодих людей були без роботи більше шести місяців (у 2012 р. – 28,5 %). Як наслідок, молодь все частіше залишає ринок праці. Серед європейських країн, де ця проблема особливо гостра, близько 12,7 % молодих людей не працювали та не навчалися. Зростання кількості таких осіб призводить до втрати професійних та соціальних навичок на ранній стадії кар'єри, порушення довгострокових професійних перспектив. В Україні, як і в інших країнах світу, найбільше від безробіття потерпають молоді люди віком від 15 до 24 років. Рівень безробіття серед них у 2016 р. був найвищий серед усіх вікових груп – 17,4%. Якщо рівень зайнятості серед осіб віком 25-29 років у 2013 р. був вищий, ніж в середньому по Україні, та становив 73,8 %,

то серед осіб віком 15-24 роки цей показник склав лише 32,5 % [7].

Серед причин виникнення молодіжного безробіття можна виділити:

- небажання роботодавців брати на роботу недосвідчену та некваліфіковану молодь;
- відсутність стимулів для роботодавців у працевлаштуванні молоді; – розрив між програмами навчання у вищих та професійно-технічних навчальних закладах і вимогами підприємств до кваліфікації випускників;
- низькі офіційні зарплати молодих працівників, які пропонуються на робочих вакансіях, та, відповідно, небажання молоді їх заповнювати;
- високий рівень корупції при влаштуванні на "престижні" вакансії, особливо в державних установах.

Національний ринок праці молоді знаходиться під впливом загального стану економіки, де кількість робочих місць зменшується, значного податкового навантаження на бізнес з боку держави, що не сприяє створенню нових робочих місць, зростанню оплати праці найманих працівників та призводить до неформальних трудових відносин.

За даними Державної служби зайнятості, в 2018 р. у кожній четвертій вакансії заявлялись мінімальні умови оплати праці. У Чернівецькій області частка таких вакансій дорівнювала 50,7%, Тернопільській – 42,5%, Чернігівській – 40,9%, Житомирській – 40,7% [7]. Питома вага витрат на робочу силу в собівартості виробництва в Україні становить лише 9%, тоді як у державах Європейського Союзу вона досягає 45% [4].

Ряд проблем функціонування ринку праці молоді пов'язаний з наявністю на ньому таких категорій молодих людей:

- 1) звільнені в запас із строкової військової служби. Як правило, вони не мають необхідного досвіду роботи за спеціальністю та втратили набуті раніше знання. Дана категорія потребує навчання та підвищення кваліфікації для виконання роботи;
- 2) молодь віком до 19 років, що не має професійної, а іноді і повної середньої освіти;
- 3) категорії особи, які не скористалися правом зайняти перше робоче місце, тому мають значну перерву при переході від навчання до трудової діяльності. Вони втрачають кваліфікаційні навички, не визначають для себе перспектив в отриманні роботи за своєю професією чи спеціальністю та шукають роботу в інших сферах [1].

Згідно Закону України "Про зайнятість населення", додаткових державних гарантій щодо сприяння працевлаштуванню потребують: молоді люди, які закінчили або припинили навчання

Таблиця 1

Рівень економічної активності, зайнятості та безробіття молоді у 2013-2018 рр.

Вікові групи населення	Рівень економічної активності у %		Рівень зайнятості у %		Рівень безробіття у %	
	2013	2018	2013	2018	2013	2018
Роки						
Всього	61.3	63.3	56.8	58.5	7.3	7.6
У т. ч. за віковими групами: 15-24 роки	38.7	37.6	32.5	30.5	16.1	18.9
25-29 років	82.6	82.1	76.3	74.3	7.6	9.5
30-34 років	84.9	83.9	78.9	78.2	7.1	6.8

Джерело: побудовано авторами за даними [6]

у загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах, звільнилися зі строкової військової або альтернативної служби, і їх вперше приймають на роботу; особи, яким виповнилося 15 років, і які за згодою одного із батьків чи особи, яка їх замінює, можуть, як виняток, бути прийняті на роботу [3].

Крім того, у новій редакції Закону України "Про зайнятість населення" передбачені декілька видів компенсацій для роботодавців:

1. Компенсація 50 % суми єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (єдиного внеску) у випадку створення та укомплектування нового робочого місця з виплатою працівнику заробітної плати в розмірі не менше трьох мінімальних зарплат.

2. Відшкодування єдиного внеску роботодавцям, які приймають на нові робочі місця безробітних із числа соціально вразливих категорій громадян.

3. Компенсація єдиного внеску суб'єктам малого підприємництва, які створюють нові робочі місця у пріоритетних галузях економіки [3].

Суттєвою відмінністю від програми надання дотацій є те, що для отримання компенсації роботодавцю необхідно створити нове робоче місце, а не використовувати вакансію. Крім того, запропонований розмір компенсації непривабливий для легалізації фонду оплати праці найманих працівників. У другому випадку для отримання компенсації в повному розмірі єдиного внеску роботодавець має працевлаштувати на нове робоче місце особу з числа соціально вразливих категорій громадян, у т.ч. – молоді. Такі люди складніше адаптуються до умов виробництва, потребують додаткових часу та видатків на навчання, часто перебувають на лікарняних тощо. Якщо раніше за працевлаштування таких осіб відшкодовувались витрати на їх заробітну плату та внески на державне соціальне страхування, і при зарплаті працівника у 4,5 тис. грн. роботодавець за рік отримував дотацію в сумі 60 тис. грн., то тепер лише витрати на єдиний внесок складають приблизно 1700 грн. щомісячно, тобто 20,4 тис. грн. на рік. Це майже втричі погіршує умови стимулювання роботодавців створювати робочі місця, у т.ч. – для молоді. Третій вид компенсації розміру єдиного внеску передбачений для суб'єктів малого підприємництва: фізичних

осіб-підприємців та юридичних осіб. Але він існує лише для тих, хто створює нові робочі місця в пріоритетних галузях економічної діяльності.

Праця молоді має розглядатися в розрізі регіонів та підсистем ринку праці. Існують певні особливості зайнятості населення, пов'язані з географічним розташуванням, кліматичними умовами та пріоритетами соціально-економічного розвитку як регіонів, так і окремих адміністративно-територіальних одиниць. Вважаємо, що основним критерієм роботи щодо вирішення проблеми має стати зростання рівня зайнятості серед молоді та збільшення кількості нових робочих місць із відповідними умовами та гідним рівнем оплати праці.

Висновки і пропозиції. Молодим особам, що завершили навчання у закладах вищої освіти, як правило, дуже важко влаштуватися на роботу, оскільки роботодавці надають перевагу більш досвідченому персоналу, який зможе одразу ефективно працювати. Такий стереотип вкрай негативно впливає на тривалість молодіжного безробіття та спричиняє пасивність молоді на ринку праці. В той же час саме молоді є тією категорією працівників, що володіє значним творчим потенціалом, здатністю швидко адаптуватися до змін, ефективно навчатися та активно реагувати на зміни в кадровій політиці організації. Не маючи можливостей прикладання праці у своїй країні, молоді особи будуть прагнути покинути Україну в пошуках кращого життя, гідного робочого місця з відповідною оплатою, реалізації власного потенціалу. З метою вирішення проблемної ситуації стосовно молодіжної зайнятості, доцільним є: формування механізму ефективного взаємодії ринку праці та ринку освітніх послуг у розрізі професійної підготовки фахівців у відповідності до ринкових потреб, використання різних можливостей щодо співпраці ЗВО та бізнес-структур; розвиток молодіжного підприємництва, інноваційних форм зайнятості та самозайнятості молоді; консультаційна та інформаційна підтримка розвитку стартапів; корегування державної податкової та фінансової політики з метою заохочення підприємств до працевлаштування молодих працівників (зокрема, податкові пільги для новостворених підприємств та підприємств, які приймають на роботу випускників ЗВО тощо).

Список літератури:

1. Василюшина С.О. Особливості державного регулювання на ринку праці молоді. *Економіка та держава*. 2009. № 3. С. 91–94.
2. Економічна активність населення за даними офіційного сайту Державного комітету статистики. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_EAN_2018.pdf (дата звернення: 06.06.2020).
3. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17> (дата звернення: 06.06.2020).
4. Івасюк А. Проблеми молодіжного безробіття. URL: <http://conf-cv.at.ua/forum/80-769-1> (дата звернення: 01.06.2020).
5. Проблеми молодіжного безробіття та шляхи його подолання. Київ : ГО "Молодіжна Альтернатива". 2011. URL: http://www.ya.org.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=39&Itemid=129 (дата звернення: 01.06.2020).
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 06.06.2020).
7. Офіційний сайт Державної служби зайнятості України. URL: <http://www.dcz.gov.ua> (дата звернення: 06.06.2020).

References:

8. Vasylyshyna, S.O. (2009). Osoblyvosti derzhavnogho rehuljuvannja na rynku praci molodi [Features of state regulation in the youth labor market]. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 3, pp. 91–94.
9. Ekonomichna aktyvnistj naseleennja za danymy oficijnogho sajtu Derzhavnogho komitetu statystyky [Economic activity of the population according to the official website of the State Statistics Committee]. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_EAN_2018.pdf
10. Pro zajnjatistj naseleennja: Zakon Ukrainy vid 05.07.2012 # 5067-VI [On employment of the population: Law of Ukraine of 05.07.2012 № 5067-VI]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
11. Ivasjuk, A. Problemy molodizhnogho bezrobittja [Problems of youth unemployment]. URL: <http://confcv.at.ua/forum/80-769-1>
12. GhO "Molodizhna Aljternatyva" (2011). Problemy molodizhnogho bezrobittja ta shljakhy jogho podolannja [Problems of youth unemployment and ways to overcome it]. URL: http://www.ya.org.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=39&Itemid=129
13. Oficijnyj sayt Derzhavnogho komitetu statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Committee of Ukraine]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
14. Oficijnyj sayt Derzhavnoji sluzhby zajnjatosti Ukrainy [Official site of the State Employment Service of Ukraine]. URL: <http://www.dcz.gov.ua>